

**TURUN
YLIOPISTO**
Kauppakorkeakoulu

TUOTTAJAN JA MYYJÄN VÄLINEN EPÄTASA- ARVO MAATALOUDEN TOIMITUSKETJUISSA

Toimitusketjujen johtamisen
kandidaatintutkielma

Laatija:
Anton Aarni Aleksanteri Martti

Ohjaaja:
KTT Sini Laari

29.4.2025
Turku

Kandidutkielma

Oppiaine: Toimitusketjujen johtaminen

Tekijä: Anton Aarni Aleksanteri Martti

Otsikko: Tuottajan ja myyjän välinen epätasa-arvo maatalouden toimitusketjuissa

Ohjaaja: KTT Sini Laari

Sivumäärä: 34 sivua

Päivämäärä: 29.4.2025

Maailmanlaajuiset markkinamuutokset, vähittäiskaupan keskittyminen ja toimitusketjujen rakenteiden monimutkaistuminen ovat alkaneet muokata maatalous- sekä elintarviketuotannon toimitusketjuja yhä enemmän viimeisten vuosikymmenten aikana. Nämä muutokset ovat vaikuttaneet erityisesti alkutuottajien ja myyjien väliseen vallanjakoon sekä tuotettujen hyödykkeiden arvonmuodostukseen. Siinä missä kuluttajien laatu- ja saatavuusvaatimukset elintarvikkeille ovat kasvaneet ja tuotantoteknologiat kehittyneet, on alkutuottajien asema suhteessa muihin maatalouden toimitusketjujen toimijoihin heikentynyt. Kun maataloustuotanto kohtaa yhä kovempaa kansainvälistä kilpailua ja paikalliset tukijärjestelmät, kuten EU:n maatalouspolitiikka, suosivat suurtiloja, pienempien toimijoiden mahdollisuudet säilyttää oma kilpailukykyensä on kaventunut. Tämän johdosta useiden tilojen on nähty lopettavan oma tuotanto kokonaan viimeisten vuosien aikana.

Toimitusketjujen rakenteellinen läpinäkymättömyys sekä vähittäiskauppojen vahvistunut markkina-asema vaikeuttavat reilun arvonjaon toteutumista. Private label -tuotteiden kasvun ja hintakilpailun kiristymisen myötä alkutuottajien neuvotteluvoima on edelleen heikentynyt. Alkutuottajien osuus tuotteiden lopullisesta arvosta on myös pienentynyt. Lisäksi globaalit kriisit, kuten COVID-19-pandemia sekä geopoliittisten tapahtumien aiheuttamat energiakriisit, ovat paljastaneet toimitusketjujen haavoittuvuuden ja epätasa-arvoisen riskienjakomekanismin.

Tämän kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on tarkastella olemassa olevan tutkimuskirjallisuuden pohjalta, miten epätasa-arvo ilmenee maatalouden toimitusketjuissa sekä mitkä tekijät vahvistavat tätä ilmiötä. Kirjallisuuden perusteella voidaan todeta, että toimitusketjujen läpinäkyvyyden parantaminen, sopimuskäytäntöjen tasapainottaminen ja alkutuottajien aseman vahvistaminen ovat keskeisiä edellytyksiä reilumman ja kestävämmän maatalousjärjestelmän kehittämiseksi tulevaisuudessa.

Avainsanat: epätasa-arvo, maatalouden toimitusketju, private label, tuottaja, vähittäiskauppa, oligopoli, markkina-asema

Sisällysluettelo

1	Johdanto	7
1.1	Johdatus aiheeseen	7
1.2	Tutkielman tavoite	8
2	Epätasa-arvo toimitusketjuissa	9
3	Maatalouden toimitusketjut	12
3.1	Maatalouden toimitusketjujen rakenne	12
3.2	Maatalouden toimitusketjujen erityispiirteitä	13
4	Tuottajan ja myyjän välillä esiintyvä epätasa-arvo maatalouden toimitusketjuissa	15
4.1	Tuotantokustannuksien jakautuminen	15
4.2	Food dollar	16
4.3	ROI vs Riskit	17
4.4	Bullwhip-effect	18
5	Epätasa-arvoa lisäävät tekijät maatalouden toimitusketjuissa	19
5.1	Vähittäiskauppojen oligopoli ja sen haitat maatalouden toimitusketjuille Suomessa	19
5.1.1	Vähittäiskauppojen markkinoiden rakenne tällä hetkellä	19
5.1.2	Kehittymissuunta	19
5.1.3	Oligopolin vaikutukset maatalouden toimijoihin	20
5.1.4	Private label -tuotteet	20
5.2	Vähittäiskaupan pitkät sopimukset	22
5.3	Ilmastonmuutos	23
5.4	Maatalouspolitiikka	24
5.4.1	Suomen sekä EU:n maataloustuki muutokset	24
5.4.2	Maataloudessa tilojen kokojen vaikutus (EU)	25
5.4.3	Suomen kriteerit ruuan laadulle vs muu Eurooppa	26
6	Yhteenveto ja johtopäätökset	28
	Lähteet	30

Kuvioluettelo

Kuva 1 Reilu hinta, reilu kauppa, reilu palkka (Chen, ym. 2022)	10
Kuva 2 Maatalouden toimitusketjujen rakenteet	12
Kuva 3 Private label -tuotteiden osuus myynneistä Euroopassa vuonna 2024 (PLMA, 2025)	21
Kuva 4 Maatilojen määrä vuosina 2010 ja 2023 (LUKE)	25
Kuva 5 Käytössä oleva keskimääräinen maatalousmaa ha/tila vuosina 2010 ja 2023 (LUKE)	26

Taulukkoluetelo

Taulukko 1 Reiluuden määritelmiä	9
--	---

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen

Maataloustuotanto on yhteiskuntamme yksiä vanhimpia ammatteja, varmistaen jo tuhansien vuosien ihmiskunnan ruuantarpeen täyttymisen. Vaikka tuotannon perimmäinen tehtävä, ravinnon tuottaminen, on säilynyt muuttumattomana, maatalouden toimintaympäristö on kokenut merkittäviä rakenteellisia muutoksia. Erityisesti viimeisen vuosisadan aikana teknologinen kehitys sekä globaalit toimitusketjut, vähittäiskauppojen keskittyminen ja kansainvälinen kilpailu ovat alkaneet vaikuttaa yhä enemmän ja enemmän alkutuotannon toimintaan sekä sen asemaan maataloustuotannon toimitusketjuissa. Toimitusketjujen kehittyessä, on alkanut herätä huoli, kuinka oikeudenmukaisesti toimitusketjujen osapuolet jakavat arvon muodostuksen ja sen rakentamisesta koituvat riskit. Erityisesti alkutuottajien asema on noussut tarkasteluun tilanteissa, jossa neuvotteluvoiman epätasapaino sekä taloudellinen riippuvuus on heikentänyt tuottajien mahdollisuutta saada reilua korvausta tuotteistaan. (Samoggia & Beyhan 2022, Busch & Spiller 2016.)

Tutkielmassa tutkiaan epätasa-arvon aiheuttajia, sekä niitä lisäävien tekijöiden vaikutusta maatalouden toimitusketjuissa. Jotta epätasa-arvoa voidaan tutkia, täytyy sen ilmenemismuodot ymmärtää. Epätasa-arvoa voidaan havaita useilla eri tavoilla toimitusketjuissa, mutta se voidaan tiivistää kolmeen pääkohtaan, jotka ovat epäoikeudenmukainen hinnoittelu, epätasapainoinen kaupankäynti sekä riittämätön korvausta tehdystä työstä (Chen, Lee & Tang 2022). Epätasa-arvoa aiheuttavat yleensä tilanteet, jossa neuvotteluvoima on epätasainen esimerkiksi liian suuren markkina-aseman johdosta tai kun toinen osapuoli on riippuvainen toisesta (PTT raportteja 230 2011). Tällaisessa tilanteessa toimija, jolla on suurempi valta-asema voi käyttää asemaansa hankkiakseen itselleen lisättyä etua toisen kustannuksella, samalla puskien koko muun toimitusketjun epätasa-arvoon (Essabbar, Zolghadri & Zrikem 2020).

Maatalouden- ja elintarviketoimitusketjujen epätasa-arvoa toimijoiden välillä syventävät ketjun rakenteellinen läpinäkymättömyys sekä ketjun lopussa olevien vähittäistavarakauppojen markkina-aseman suuruus. Kuluttajahintojen jakautuminen ketjun sisältä on suuremmaksi osin epäselvää, joka vaikeuttaa tasapuolista tulonjakoa. (Vorley, Lundy & Macgregor 2009.) Vähittäistavarakauppojen keskittynyt markkina-asema on mahdollistanut kaupan neuvotteluvoiman kasvun, joka vaikuttaa erityisesti alkutuotantoon negatiivisesti sopimusten muodossa, jotka tuotannon on pakko hyväksyä. Kyseinen valtasuhteiden epätasapaino voi johtaa tilanteisiin, joissa kauppa pystyy määrittelemään hinnat sekä toimitusehdot siten että tuotannon saama korvaus ei ole suhteessa sen antamaan alkupanokseen. (Laanti 2018, Hukari 2024.)

1.2 Tutkielman tavoite

Tämä kandidaatintutkielma pyrkii tarkastelemaan tuottajien ja myyjien välistä epätasa-arvon muotoja maatalouden toimitusketjuissa, sekä analysoida mitkä tekijät vaikuttavat kyseisen epätasa-arvon syntyyn sekä mahdolliseen lisääntymiseen. Tutkielman pääpaino keskittyy Suomalaiseen maatalouden toimitusketjujen ja elintarvikemarkkinoiden tarkasteluun, mutta se sivuaa myös Euroopan unionin aluetta tarjotakseen laajempaa vertailupohjaa kansainvälisten ilmiöiden ymmärtämiseksi. Tutkielma keskittyy toimitusketjujen rakenteellisiin erityispiirteisiin, kuten neuvotteluvoiman epätasaiseen keskittymiseen, ketjujen läpinäkyvyyteen ja niissä arvonmuodostukseen, sekä se tarkastelee taloudellisten ja institutionaalisten muutoksien vaikutuksesta – kuten markkinoiden keskittyminen ja globalisaatio – paineen lisääntymiseen alkutuotannon toimintamahdollisuuksille.

Tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena. Tutkielma tarjoaa jäsennellyn näkemyksen tutkimusaiheesta, mahdollistaen myös oman kriittisen tarkastelun.

Tutkimuksen päätutkimuskysymys on:

Minkälaista epätasa-arvoa tuottajien ja myyjien välillä esiintyy maatalouden toimitusketjuissa?

Tätä täydentää seuraava apukysymys:

Mitkä tekijät voivat lisätä maatalouden toimitusketjujen epätasa-arvoa?

Näiden tutkimuskysymysten avulla pyritään rakentamaan kokonaiskuvaa siitä, miten nykyiset maatalouden toimitusketjujen mallit mahdollistavat epätasaisen vallan ja taloudellisten hyötyjen jakautumisen, sekä mitkä mekanismit vaikuttavat epätasa-arvon ylläpitoon tai sen voimistumiseen.

2 EPÄTASA-ARVO TOIMITUSKETJUISSA

Epätasa-arvoa näkyy läpi toimitusketjujen, ketjusta riippumatta. Epätasa-arvoa on kuitenkin vaikea määritellä tarkasti, koska se on hyvin kontekstiriippuvainen ja myös tilannekohtainen. Zitzmann & Dobhan (2018) luomassa taulukossa 1. on käsitelty erilaisia reiluuden määritelmiä usealta eri tutkijalta. Määritelmät kuvailevat epätasa-arvon vastakohtaa, eli reiluutta, samankaltaisesti, mutta eivät kuitenkaan identtisesti. Taulukko 1. auttaa rajaamaan reiluuden määritelmää ja näin myös helpottaa sen vastakohtan termin eli epätasa-arvon ymmärtämistä.

Kirjailija	Määritelmä
Adams (1965)	”Reilu korrelaatio panostuksien ja tulosten välillä [...] viitehenkilölle tai ryhmälle”
Walster ym. (1978)	”Asiat ovat reiluja, vain jos yhteistyökumppanit (jotka antoivat hankkeelle selkeästi erilaisen panoksen) saivat selvästi erisuuruisia nettovoittoja”
Crawford (1979)	”Allokaatio, jossa mikään toimija ei kadehdi toista toimijaa, on reilu allokaatio”
Deutsch (1985)	”On epäreilua, jos joku muu saa enemmän tai vähemmän, kuin mitä hänen kontribuutionsa on ollut”
Dubinsky, Kotabe ja Lim (1993)	”... reiluus (mittari saadusta osuudesta) ...”
Fehr ja Schmidt (1999)	”Me mallinamme oikeudenmukaisuutta itsekkeisenä eriarvoisuuden vastenmielisyytenä. Epätasa-arvoisuus tarkoittaa sitä, että ihmiset vastustavat epäoikeudenmukaisia lopputuloksia”
Bolton ja Alba (2006)	”... oikeudenmukaisuutta ohjaa uskomus, että myyjillä on oikeus kohtuulliseen voittoon ja asiakkailla kohtuulliseen hintaan...”
Feess, Muehlheusser ja Walzl (2008)	”Kilpailujen tulisi olla reiluja siinä mielessä, että parhaiten menestyneen tulisi olla voittaja...”

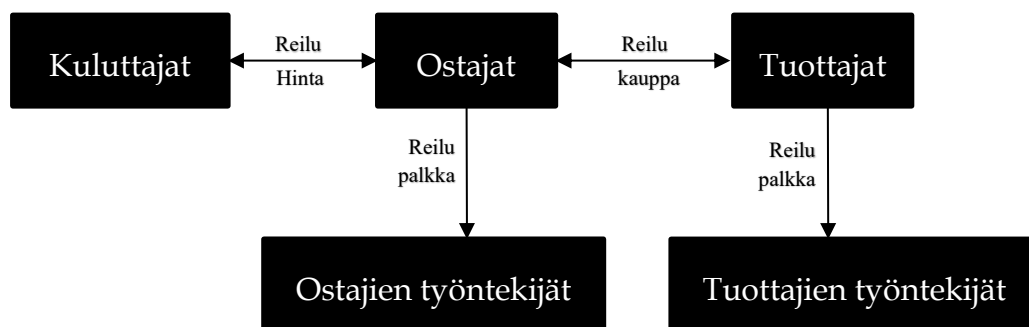
Taulukko 1 Reiluuden määritelmiä

Tässä kirjallisuuskatsauksessa epätasa-arvoa tutkitaan maatalous- ja elintarviketuotannon toimitusketjujen markkina-aseman käytössä sekä resurssien voittojen mahdollisesta oikeuden- tai epäoikeudenmukaisessa jaossa. Yllä olevasta taulukosta 1. lähimpänä tätä teoreettista lähestymistapaa on Deutsch (1985) oikeudenmukaisuusteoria. Teorian mukaan epätasa-arvo ilmenee toimijoiden välillä

tilanteina, joissa toinen osapuoli ei saa kontribuutionsa mukaista jakoa lopullisista tuloksista. Kirjallisuuskatsauksessa pyrimkin tarkastelemaan toimitusketjujen sisällä tapahtuvien prosessien vaiheita ja muutoksia, jotka voivat joko lisätä tai vähentää epätasa-arvoa maatalouden toimitusketjuissa.

Oikeudenmukaisuus on noussut keskeiseksi käsitteeksi koko elintarviketuotannon toimitusketjussa, kattaen toimijat alkutuottajista aina kuluttajiin saakka. Erityisesti huomiota on herättänyt alkutuotannon asema epävakaisissa toimitusketjusuhteissa sekä epävakautta korostavat alahaisten hintojen riskit. (Samoggia & Beyhan, 2022.) Riskiryhmään kuuluvat erityisesti tuottajat, joiden neuvotteluvoima on suhteellisesti heikompi muuhun ketjuun tai kilpailijoihin verrattuna. Epätasa-arvoisuutta lisää toimitusketjujen läpinäkyvyyden puute, jonka johdosta kuluttajahintojen jakautuminen on epäselvää. (Vorley, Lundy, & Macgregor, 2009.)

Toimitusketjujen epätasa-arvoisuus ei kuitenkaan rajoitu ainoastaan hinnoitteluun tai yksittäisiin sopimuskäytäntöihin, vaan se voi muodostua monien samanaikaisten tekijöiden seurauksena. Hyvin kilpailulliset markkinat voivat puskea toimitusketjun epätasapainoon tarjoten yksittäisille toimijoille mahdollisuuden väärinkäyttää omaa valta-asemaansa. Keinot voivat ilmetä epäreiluinä hintoina, epäoikeudenmukaisena kauppana tai liian pienenä palkkiona. Toimitusketjun toimijat voivat kohdata epätasa-arvoa joko suoraan yhteistyökumppanilta tai epäsuorasti, jos joku ketjussa käyttää aiemmin mainittuja keinoja saadakseen itselleen suurempaa etua. (Chen ym. 2022.)

Kuva 1 Reilu hinta, reilu kauppa, reilu palkka (Chen, ym. 2022)

Vaikka toimitusketjuissa ilmenevä epätasa-arvo on laajaa, voidaan se tiivistää kolmeen pääluokkaan: epäoikeudenmukainen hinta, epäoikeudenmukainen kauppa ja epäoikeudenmukainen palkka, kuten kuvassa 1. nähdään (Chen ym. 2022). Kuvio käsittää reiluuden ydinmallin toimitusketjuissa, joita yritykset tavoittelevat omassa liiketoiminnassaan. Mallista näemme miten oikeudenmukaisuus ei ole yksisuuntainen ilmiö, vaan se ilmenee kaksisuuntaisena vuorovaikutuksena kuluttajien, ostajien ja tuottajien välillä. Kaikkien kolmen ollessa linkittyneitä toisiinsa, on jokaisen toimijan teolla vaikutus toisen kokemaan reiluuteen toimitusketjussa. Eli jos jokin toimija päättää käyttää valta-asemaansa väärin, pystyy se sillä puskemaan koko toimitusketjun epätasa-arvoon (Essabbar ym. 2020).

Lisäksi toimitusketjuissa esiintyy muita merkittäviä epätasa-arvon muotoja, kuten eläinten kohtelu sekä ympäristöasiat ja ilmastonmuutos. COVID-19-pandemia osoitti kuinka hauraita toimitusketjut ovat ja miten herkästi niiden epätasa-arvoa voidaan hyväksikäyttää ylivoimaisen esteen sattuessa, kuten maailmanlaajuisen pandemian aikana (force majeure). Pandemian aikana toimitusketjut kärsivät sopimuksien rikkomisista tai niiden kokonaan purkamisesta sekä hintakiskonnasta. (Chen ym. 2022.)

3 MAATALOUDEN TOIMITUSKETJUT

3.1 Maatalouden toimitusketjujen rakenne

Maatalouden toimitusketjujen rakenne voidaan jakaa useampaan osaan, jotka vaihtelevat tutkimusten mukaan. Useissa tutkimuksissa on kuitenkin noussut kuusi selkeää vaihetta, jotka pitävät sisällään omia pienempiä operaatiota. Kuusi kohtaa ovat (i) Maataloustuottajat, (ii) Teollinen tuotanto, (iii) Paketointi, (iv) Kuljetus, (v) Varastointi ja (vi) Jakelu. (Iakovou, Vlachos, Achillas, & Anastasiadis, 2012). Alla olevassa kuviossa 2. on havainnollistettu kyseistä toimitusketjun rakennetta, sekä myös uudempaa ja nykyaikaisempaa mallia.

Kuva 2 Maatalouden toimitusketjujen rakenteet

Maataloustuottajat tuottavat hyödykkeet, jotka jalostetaan lopputuotteiksi ketjun aikana. Hyödykkeitä tuotetaan pääasiassa viljelyn ja karjanhoidon muodossa. Viljelyssä tuotanto voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen, jotka ovat kylvö, kasvu ja sadonkorjuu. Karjanhoidossa vastaavasti vaiheet ovat hankinta, kasvatus ja teurastus. Maataloustuotantoon liittyy kuitenkin myös muita valmisteluvaiheita ennen kuin hyödykkeet voidaan lähettää eteenpäin ketjun seuraaviin vaiheisiin. Viljaa joudutaan kuivaamaan, jotta se ei alkaisi itämään säiliöissä ja lihaa sekä maitoa käsittelemään, jotta ne säilyisivät hyvänä tehtaalle jalostukseen ja paketointiin asti. (Digisarka 2022.)

Teollinen tuotanto ja paketointi linkittyvät yleisesti, koska molemmat operaatiot tapahtuvat saman katon alla. Teollisessa tuotannossa hyödyke valmistetaan niin pitkälle kuin se voi mennä ennen asiakkaalle siirtymistä. Viljat myllätään jauhoksi tai puristetaan öljyiksi ja lihat leikataan omiin tarkempiin osiinsa ja mahdollisesti myös maustetaan tai marinoidaan ennen pakkaamista. Lopuksi hyödykkeet pakataan ja ne siirtyvät ketjun seuraavaan vaiheeseen (Iakovou ym. 2012).

Kuljetus tapahtuu pääsääntöisesti 3PL (3rd party logistics) yhteistyökumppaneiden kanssa tai muiden jakelukeskuksien välityksellä. Kuljetus ja logistiikka palveluita käytetään läpi koko maatalouden

toimitusketjun. Se voi olla yhdistävä tekijä ketjun jokaisen vaiheen välillä tai myös joissain tapauksissa yhdistää alkutuottajat sekä lopun vähittäistavarakaupan suoraan keskenään. Kuljetuksella ei ole suoraa omaa kohtaa maatalouden toimitusketjuissa, mutta koska se liittyy kaikki kohdat keskenään yhteen, tulee se liittää listaan mukaan. (Iakovou ym., 2012.)

Varastoinnilla on hyvin tärkeä rooli maatalouden toimitusketjuissa. Varastointi toimii linkkinä aina tuotannosta kuluttajiin asti. Mikäli varastointia laiminlyödään, on sillä suorat vaikutukset ruuan laatuun, sen hintatasoon sekä yleiseen saatavuuteen. Varastointia tapahtuu kuljetuksien tavoin läpi koko toimitusketjujen, ei pelkästään lopussa, vaikka siellä se käyttöaste on suurinta. Varastointi on myös viimeinen vaihe ennen hyödykkeiden jakelua ja kuluttajille sekä ravintoloille siirtymistä, minkä takia on erityisen tärkeää varmistaa varastointiprosessin tehokkuus, jotta hävikkiä ei kertyisi liikaa ja tuotteet pysyisivät laadukkaina. (Husfarm, 2024.)

Tämä malli on ollut vakio maatalouden toimitusketjuissa aina vuosituhaten vaihteeseen asti. Malli on alkanut kuitenkin muuttua, sillä maatalouden toimitusketjujen markkinat ovat myös muuttuneet. Kuvion 2. alaosassa näkyy miten Bukeviciute ym. (2009) esittävät aikaisemmasta mallista hieman poikkeavan kaavion elintarvikeketjusta, joka on tänä päivänä yhä yleisempi maatalouden toimitusketju. Kuviossa 2. havainnollistettu malli kuvaa miten aiempi pidempi toimitusketju on supistunut kolmen hallitsevan toimijan ketjuksi. Kuviossa aikaisemman ketjun vaiheet ovat vaihtuneet teollisuuden, vähittäiskauppojen ja muiden ruokatuottajien suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Elintarvikeketju pitää sisällään vieläkin useita pienempiä vaiheita, joita suurempien keskittymien välillä olevat kapeammat nuolet osoittavat. Pienempien välivaiheiden on tarkoitus tuoda lisäarvoa tuotteelle, aina alkutuotannosta jakeluun asti. Ketjun supistumisen myötä toimitusketjun valta-asema on myös alkanut jakautua uudelleen, keskittyen enemmän loppupään tuotantoon. (Laanti, P. 2018.)

3.2 Maatalouden toimitusketjujen erityispiirteitä

Maatalouden toimitusketjun jokaisen ketjun vaiheen, on tarkoitus tuottaa lisäarvoa tuotteelle, joka lopulta päättyy kuluttajalle. Ketjun rakenne on kehittynyt merkittävästi viimeisen sadan vuoden aikana, lisäten uusia osia ketjuun ja näin myös kasvattaen lopputuotteen arvoa. Lisäarvon tuottaminen ei tule kuitenkaan ilmaiseksi, vaan vaatii se uusia resursseja, joiden kustannukset lisätään lopputuotteen hintaan (Bowon 2018). Lopputuotteiden hinnoissa onkin nähty inflaatiota suurempaa nousevaa trendiä. Varsinkin vuoden 2008 finanssikriisin aikaan, joka aiheutti normaalia suurempaa hinnannousua valtaosassa päivittäistavara- ja elintarvikkeissä. Finanssikriisin jälkeen, vuonna 2009 elintarvikkeiden kuluttajahinnoissa havaittu nousu oli euroalueella noin 5,7 %, samaan aikaan kun Suomessa vastaava luku oli 10,7 %. (Kivistö 2009.) Hinnan nousu ei ole kuitenkaan suoraan suhteessa tuotannon alkupäähän. Hinnat liikkuvat hieman jäljessä, mutta kuitenkin tasaisesti ylöspäin raaka-ainekustannuksien

noustessa. Kuitenkin jos raaka-ainekustannuksissa on laskua, eivät hinnat jousta niin helposti ja yleisesti pitävät saman hinnan kuin aiemmin. Tämä edistää entisestään yleistä hintojen nousua. (Euroopan komissio 2015.)

Toinen keskeinen erityispiirre maatalouden toimitusketjuissa on arvonlisän ja katteiden jakautuminen. Tuotteen arvon noustessa katemarginaalit ovat kasvaneet, mutta jakautuminen ketjun eri osapuolille on muuttunut epätasapainoiseksi. Vähittäiskauppa sekä ravintolat ovat nostaneet asemaansa ja omaa katteen määrää maatalouden toimitusketjuissa, samaan aikaan kun alkutuotannon osuus kokonaishinnasta on pienentynyt. Kaupan alan oligopoli on mahdollistanut kaupalle epätasa-arvoisen kilpailuedun maatalouden toimitusketjuissa, jota vähittäiskauppajätit myös käyttävät. (Swinnen, ym. 2021.) Vähittäiskauppojen kilpailu keskittyy yhä enemmän hintoihin, samalla hankkien tuotannon alkuresurssit samoilta maataloustuottajilta. Tämä hintakilpailu ei kuitenkaan kohdistu vähittäiskaupan omiin katteisiin, vaan siirtyy pikemminkin paineena toimitusketjujen alkupäähän. Vähittäiskauppojen tuotot ovat kasvaneet vuosi vuodelta yhä enemmän, vaikka kuluttajien kulutustottumukset eivät ole muuttuneet merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana. Näin ollen nousut kate ja tuotto on jouduttu saavuttamaan vähentämällä muiden ketjun osapuolten, erityisesti alkutuottajien, osuutta kokonaistuotteen arvosta. (PTT raportteja 230 2011; Maaseudun Tulevaisuus 21.1.2025.)

4 TUOTTAJAN JA MYYJÄN VÄLILLÄ ESIINTYVÄ EPÄTASA-ARVO MAATALOUDEN TOIMITUSKETJUISSA

4.1 Tuotantokustannuksien jakautuminen

Geopoliittisten tilanteiden kärjistymisen, pandemioiden sekä yleisen hintatason nousun takia elintarvikkeiden ja varsinkin maataloustuotteiden tuotantokustannukset ovat kasvaneet hyvin nopeasti viimeisimpien vuosien aikana. Tuotot eivät kuitenkaan ole kasvaneet samassa tahdissa, vaan ne ovat jääneet siitä selkeästi jälkeen. Tuotantokustannuksien nousua on havaittu kaikkialla maatalouden toimitusketjuissa, eli myös vähittäiskaupoilla. Nousu ei kuitenkaan ole ollut yhtä suurta verrattuna alkutuotantoon. (Ruokavirasto, 2022.)

Maataloustuotannon tuotantokustannukset eivät nouse ja laske samassa suhteessa koko ketjun kanssa, joten ne ovat epätasapainossa. Tuotantokustannukset eivät ole myöskään jakautuneet tasaisesti läpi ketjun, vaan ovat ne painottuneet rankasti ketjun alkuun. Koska tuotantokustannukset ovat jakautuneet näin, maataloustuotteiden hinnanvaihtelu ei ole myöskään suhteessa kuluttajahintojen vaihteluun. Kuluttajahinnat koostuvat tietenkin useammasta elementistä, eivätkä pelkästään raaka-aineiden hinnasta, joten eroavaisuus on jopa odotettua. Kuitenkin maataloustuotannon yksinkertaisemmissa tuotteissa, kuten rasvoissa ja leivässä, kuluttajahinnat ovat osoittaneet nousua alkukustannuksien noustessa. Vuorostaan alkukustannuksien laskiessa kuluttajahinnat ovat pysyneet samoina. Tuotantokustannuksien jako ei ole ollut tasaista, sekä tuotteista saatava kate että voitto ei ole jakautunut myöskään tasaisesti niiden muuttuessa. (Euroopan komissio 2015.)

Energian hinnan nousu on vaikuttanut voimakkaasti tuotantokustannuksien nousuun koko maatalouden toimitusketjussa (Ruokavirasto 2022). Suurin vaikutus on kuitenkin jälleen nähty alkutuotannossa, jossa suurimmat hinnan nousut ovat tapahtuneet energian, lannoitteiden ja polttoaineiden muodossa. Energian hinnat maataloustuotannossa ovat nousseet COVID-19-pandemian aikana jopa yli 200 %. (Tilastokeskus 12.9.2023.) Vuonna 2022 suurimmat nousut suhteessa aikaan ennen pandemiaa (2020) olivat sähkön hinnassa, jossa nousu oli 72 %, lannoitteissa 142 % ja polttoaineissa 225 % (Maaseudun tulevaisuus 1.12.2023). Energian hinnat ovat alkaneet tasaantua pandemian aiheuttamasta shokista ja ovatkin alkaneet laskeutua lähemmäs pandemiaa edeltänyttä aikaa. Vuoden 2024 lopulla energian hinta maataloustuotannossa on noin 100 % suurempi suhteessa aikaan ennen pandemiaa. (Tilastokeskus 13.3.2025.)

Energian hinnan nousu on vaikuttanut myös vähittäiskaupoilla, erona alkutuotantoon on kuitenkin vähittäiskauppojen mahdollisuus uuteen hinnoitteluun, jolla nousseet tuotantokustannukset saadaan pilkottua tehokkaammin kuluttajille. Alkutuotannon tuotantokustannuksien noustessa vähittäiskaupat voivat joko valita uuden tuottajan, jos hinta ei ole heille tarpeeksi alhainen tai korottaa omia kuluttajahintojaan. (Swinnen, Olper. & Vandeveld, 2021.) Vähittäiskaupan markkinavalta on kasvanut niin

paljon maatalouden toimitusketjuissa, että vähittäiskaupat pystyvät lähes sanelemaan omat ehtonsa alkutuotannolle. (Laanti 2018)

Mikäli kilpailu asiakkaista ja hinnoista on liian kovaa vähittäiskaupoille, pystyvät kaupat alentamaan omia hintojaan laskemalla omia katteitaan sekä koko maataloustuotannon katteita. Katteet eivät kuitenkaan laske samassa suhteessa, vaan vähittäiskauppa ottaa paljon suuremman osuuden katteesta suhteessa alkutuotannon osuudesta. (PTT raportteja, 2011.)

Maatalouden ketjun eri toimijoilla on hyvin eriarvoiset mahdollisuudet vaikuttaa ja ylläpitää omaa osuuttaan tuottamastaan lisäarvosta tuotteelle, johtuen epätäydellisestä kilpailusta ja siitä aiheutuvasta markkinavoiman epätasapainosta maatalouden toimitusketjussa. Alun maataloustuotannon on esimerkiksi huomattavasti vaikeampaa siirtää omia tuotantokustannuksiaan ketjussa eteenpäin aina kuluttajahintaan asti, verrattuna muuhun elintarviketeollisuuteen ja vähittäiskauppoihin. (Laanti 2018.) Jos vähittäiskaupalla on maataloustuottajiin verrattuna enemmän markkinavoimaa, pystyy se siirtämään lähes kokonaan hinnan madallukset maataloustuottajien harteille. Varsinkin Suomen kaltaisessa markkinataloudessa, jossa elintarvikemarkkinoilla on vain muutama dominoiva vähittäiskauppa, pystyvät kaupat käyttämään ns. oligopolikorkoa, jolla ne määräävät elintarvikkeiden katteet uudelleen, siirtäen hinnanalennukset tuottajien vastuulle, maksimoidakseen omat voittonsa. (PTT raportteja 2011).

4.2 Food dollar

”Food Dollar” tarkoittaa kuluttajien ruokakaupassa käyttämästä yhdestä dollarista jaettavaa osuutta kullekin maatalouden toimitusketjun kumppanille (Elitzak 1996). Maataloustuottajien saama osuus riippuu tietenkin myytävistä tuotteista, mutta yleisesti mitä vähemmällä vaiheilla tuote päättyy vähittäiskaupan hyllylle, sitä suurempi osuus siitä jää maataloustuottajalle. Ylimääräiset vaiheet tuovat usein uusia kumppaneita toimitusketjuun, jolloin ”Food dollar” pirstaloituu entisestään. Yleisesti alkutuotannon osuus on ollut suurempaa eläinperäisissä tuotteissa, kuin viljassa. (Busch & Spiller 2016.)

Alkutuotannon osuus hyödykkeeseen tuotetusta arvosta on pienentynyt 2000-luvun aikana merkittävästi. Vuodesta 1995, vuoteen 2005 alkutuotannon osuus tuotteeseen tuotetusta arvosta laski 31 prosentista aina 24 prosenttiin (Euroopan komissio 2009). Kuluttajille on osoitettu useita tutkimuksia, joissa tutkitaan mieltymyksiä ruuan kotimaisuudesta sekä kuinka valmiita kuluttajat ovat maksamaan tuottajille, jotta hinta olisi reilu. Tutkimukset osoittavat lähes poikkeuksetta aina enemmistön suosivan kotimaisia tuotteita ja että he ovat valmiita maksamaan niistä reilua ja jopa korotettua hintaa, jotta tuottajille varmistuu reilu osuus työstään. (MTK 2021.) Kuluttajilla ei kaupan suljettujen sopimuksien takia ole mahdollisuutta maksaa reilua hintaa tuottajille tai edes tietää tuottajien osuuksia Food Dollar:sta. Busch ja Spillerin (2016) luomassa tutkimuksessa on pystytty avaamaan hieman tuottajien osuuksia elintarvikkeiden hinnoista ja kuluttajien arvioita mikä tuottajien osuus tulisi olla.

Tutkimuksessa selvisi, että lähes kaikissa vertailtavissa elintarvikkeissa kuluttajat ajattelivat tuottajien osuuden pienemmäksi mitä se oikeasti oli. Tämän lisäksi kuluttajien mielestä jälleenmyyjien osuus oli selkeästi liian suuri muihin verrattuna.

4.3 ROI vs Riskit

Return on investment (ROI) eli sijoitetun pääoman tuottoastetta (Wikipedia 2025) tarkastelemalla ja vertaamalla sitä otetun riskin määrään maatalouden toimitusketjussa, nähdään miten suurimmat investoinnit sekä riskit keskittyvät alkutuotantoon. Maataloustuotannossa ilmenee 1–20 vuoden aikana eri suuruisia investointitarpeita, jotka ovat pakollisia tuotannon jatkumiselle sekä vaadittavan laadun ylläpitämiseksi. Investoinnit liittyvät maan hankintaan, koneiden päivittämiseen ja korjaamiseen sekä muiden tuotantorakennuksien rakentaminen. (Pyykkönen, Lehtonen & Koivisto 2010.) Maataloustuotannon jatkuvuus ja elintarvikkeiden valmistus edellyttävät investointeja. Investointien tarve on pysynyt ja jopa kasvanut alkutuotannossa, kun taas tuotantokustannusten jakautuminen ei ole liikku- nut ketjussa eteenpäin (Busch & Spiller 2016). Alkutuotanto kantaa siis enemmän riskejä suhteessa muuhun elintarvikeketjuun, pyörittäen vuosi vuodelta omaa toimintaansa pienemmällä katteella (PTT raportteja, 2011).

Vaihtelu alkutuotannossa sekä riskit kulkevat käsikkäin. Vaihtelu ilmenee ajan, määrän, kustan- nuksien tai tuotannon laadun vaihteluna. Mitä suurempaa vaihtelu on, sitä suurempia riskejä tuottaja joutuu tekemään. Lisäksi ylimääräisiä riskejä aiheuttaa ilmastonmuutoksen myötä kasvanut sään epä- varmuus sekä muut taloudelliset riskit, joita yritystoiminnassa voi ilmetä. (Vilani, Zanin, Lizot, Trenti, Afonso, & Lima 2024.) Alkutuotannon altistuminen riskeille on jatkuvaa ja ennakoimattomia tapahtumia, joilla on merkittäviä vaikutuksia tuotantoon, tapahtuu jatkuvasti. Riskien luonne on muuttunut vuosien saatossa, ilmastonmuutoksen tuomien haasteiden sekä kasvaneen väestön tarpei- den mukana mikä on lisännyt painetta kehittää kestävämpiä ja joustavampia tuotantomenetelmiä (Ko- marek, De Pinto & Smith 2020.) Vaikka riskien luonne on ajan saatossa muuttunut, voidaan ne silti jakaa viiteen geneeriseen luokkaan, jotka ovat: i) Tuotanto, ii) Markkinat, iii) Rakenteellinen, iv) Henkilökohtainen sekä v) Taloudellinen. Riskien jakaminen omiin luokkiinsa helpottaa niiden syste- maattista ymmärtämistä, tarjoten samalla raamit, joiden avulla riskien vaikutusta voidaan verrata yk- sittäisiin maatalousyrittäjiin. (US department of Agriculture, 1999.)

Riskien ja vastuunottamisen puutteellista siirtymistä maataloustuotannon toimitusketjujen välillä, on alettu kritisoidaan (Busch & Spiller, 2016). Erityisesti tuottajien neuvotteluasema vähittäiskaupan keskittyneillä markkinoilla on herättänyt huolta, sillä se voi johtaa tilanteisiin, joissa riskit ja talou- delliset paineet kasaantuvat alkutuotannon vastuulle, kun arvonmuodostus keskittyy vain ketjun lop- pupäähän (Tallontire, Opondo, Nelson, & Martin, 2011).

4.4 Bullwhip-effect

Protector & Gambler (P&G) otti ensimmäisenä ”Bullwhip-effect”, eli piiskavaikutus efektin käyttöön selittämään tilausvaihteluiden vahvistumista toimittajiensa välillä (Wang & Disney 2016). Ilmiön löysi kuitenkin ensimmäisenä Forrester (1958) ja hänen mukaansa piiskavaikutus on ilmiö jossa, pieni vaihtelu ketjun toisessa päässä aiheuttaa merkittävää vaihtelua ketjun toisessa päädyssä, piiskan iskun lailla (Lee, Padmanabhan & Whang 1997). Ilmiöllä onkin todettu olevan valtavia negatiivisia vaikutuksia toimitusketjun suorituskykyyn, sen aiheutuvan epävarmuuden johdosta (Sarac, Absi & Dauzère-Pérès 2010).

Bullwhip-efekti havainnollistaa maatalouden tuotantoketjuun liittyvien epävarmuuksien sekä riskien suuruutta verrattuna muihin elintarviketeollisuuden toimitusketjujen tuotannonaloihin. Mitä suurempaa epävarmuus tuotannossa on, sitä suurempaa riskiä tuottajat joutuvat sietämään. Jos alkutuotanto kärsii esimerkiksi luonnonkatastrofin seurauksena ja ei pysty tuottamaan hyödykkeitään entisellä tasolla, sen aiheuttama myynnin muutos näkyy ketjun loppupäässä vain vähäisenä vaihteluna, vaikka se on aiheuttanut suuria ongelmia ketjun alussa. (Bowon 2018.) Efektin myötä maataloustuotannon riskit suhteessa pääoman tuottoon ovat huomattavasti suuremmat kuin ketjun loppupäässä olevilla vähittäiskaupoilla. Efekti aiheuttaa epävarmuutta alkutuotannossa ja siten myös hinnan vaihtelua tuotteille. Hinnan vaihtelu aiheuttaa tarjonnassa shokkeja ja kysynnän vääristymiä, joka taas myöhemmin vahvistaa efektiä. (Park 2023.)

5 EPÄTASA-ARVOA LISÄÄVÄT TEKIJÄT MAATALOUDEN TOIMITUSKETJUISSA

5.1 Vähittäiskauppojen oligopoli ja sen haitat maatalouden toimitusketjuille Suomessa

5.1.1 Vähittäiskauppojen markkinoiden rakenne tällä hetkellä

Suomen elintarvikekauppa pyörii oligopolistisena kilpailuna kolmen suurimman vähittäistavarakaupan voimin. Suurimmat vähittäiskaupat ovat olleet jo pitkään samat, S-Ryhmä sekä Kesko ja niiden rinnalle on alkanut nousta saksalainen päivittäistavarakauppa Lidl, joka on saanut nostettua omaa markkina-asemaansa Suomen vähittäistavara markkinoilla. Vuonna 2024 Kolme suurinta vähittäistavarankauppaa kattoivat 96 % koko Suomen vähittäistavara myynnistä. Osuudet olivat S-ryhmä 48,8 %, Kesko 33,7 % ja Lidl 9,4 %. (päivittäistavarakauppa ry 2025.) Vähittäistavarakauppojen asema on keskittynyt vuosien aikana yhä enemmän vain muutaman kaupparyhmittymän markkinaksi, joka on alkanut vaikuttaa negatiivisesti elintarvikeketjun alkupäässä olevien maataloustuottajien sopimusasemaan (Hukari 2024).

Vähittäistavarakaupan korkea markkina-asema antaa kaupalle saneluvallan sopimuksia tehdessä, joihin tuottajien on tyydyttävä, mikäli haluavat saada tuotteensa kaupaksi (Kilpailu- ja kuluttavavirasto 2013). Maataloustuotannon hinnoittelu perustuu kustannushinnoitteluun tuottajan ja jalostajan välillä, kun taas kaupalla se perustuu markkinaehtoiseen hinnoitteluun kuluttajien välillä (Hukari 2024). Vähittäiskauppa pystyy määräämään, sekä muuttamaan sopimuksia, korkean markkina-asemansa ansiosta. Kun ostajia ei ole montaa, ei hintojakaan voi kilpailuttaa toisella (Kilpailu- ja kuluttavavirasto 2013).

5.1.2 Kehittymissuunta

Epäreilut ja puutteelliset sopimukset kaikkien vähittäiskauppojen ja teollisuuden välikäsien kanssa, pitävät tuottajahinnat matalina ja näin kilpailu siirtyy kauppojen ja teollisuuden väliltä tuottajien välille (Kilpailu- ja kuluttavavirasto 2013). Kaupan keskittynyt asema, mahdollistaa oman tuottonsa maksimoinnin muuttamalla heikentyneen kysynnän tai hävikin tuottajan hintatappioksi (Hukari 2024). Pitkä sopimukset ja sopimussakot pakottavat tuottajat pysymään myös samoilla hankintayhtiöillä, estäen mahdollisuuden myydä tuotantonsa potentiaalisesti paremmin maksavalle hankinta yhtiölle (Kilpailu- ja kuluttavavirasto 2013).

Hintakilpailua ja epäreiluja sopimuksia edesauttaa pienten markettien väheneminen ja suurten kauppakeskusten yleistyminen (Toivanen 2017). Marketti tyyppisten pienempien kauppojen lukumäärä on laskenut dramaattisesti viimeisen 50 vuoden aikana. Vuonna 1978 pienempiä market myymälöitä oli vielä 9 398 kappaletta, kun taas vuonna 2023 myymälöitä oli enää alle kolmannes 2 734 (päivittäistavarakauppa ry 2025).

5.1.3 Oligopolin vaikutukset maatalouden toimijoihin

Markettien poistuessa ja vähittäistavarakaupan keskittyessä yhä enemmän suuriin kauppakeskuksiin, jakelukanavien määrä vähenee, mikä rajoittaa tuottajien mahdollisuuksia tuotteidensa jälleenmyyntiin ja heikentää se samalla tuottajien neuvotteluasemaa (Hukari 2024). Samaan aikaan maataloustuottajien tilojen koot ovat pienentyneet ja alkaneet keskittyä yksittäisille suuremmille tiloille. Tilojen pienentyessä neuvotteluvoima laskee entisestään. (Euroopan parlamentti 2020.)

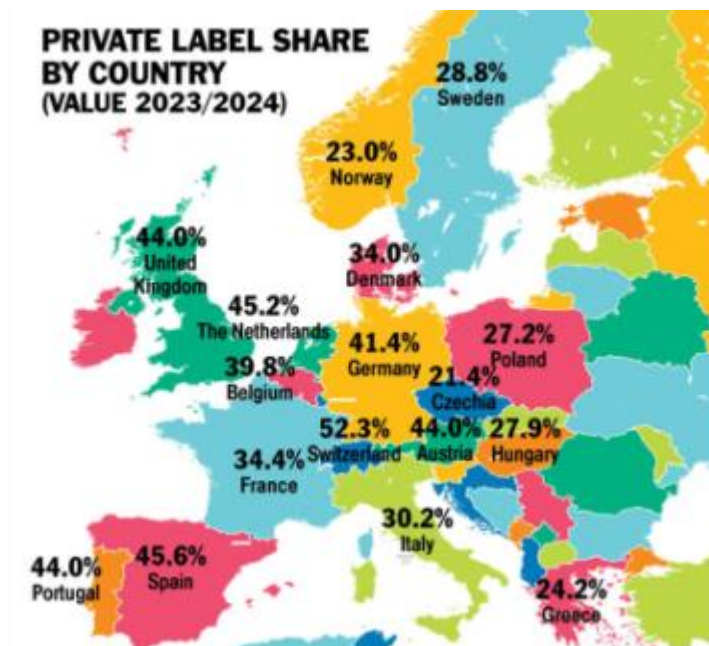
Vaikka päivittäistavarakaupat ostavat vain yksittäisiä tuotteita suoraan maataloustuottajilta, on kaupoilla niin suuri markkina-asema elintarviketeollisuuden toimitusketjuissa, että niiden saneluvalta yltyä läpi tuotantoketjujen aina alkutuotantoon asti (Laanti 2018). Elintarviketeollisuuden neuvotteluvoima, mukaan lukien teollisuuden, on hyvin heikkoa suhteessa päivittäistavarakauppoihin, jonka takia nousseiden tuotantokustannuksien läpivieminen kohti kuluttajia on haastavaa ja maksukyky alkupääntuotantoa kohtaan heikkenee (MTK 2022). Kyseinen neuvotteluvoiman epätasasuhta on ajanut alkutuotannon siihen tilanteeseen, jossa maataloustuottajat joutuvat tyytymään pienempään osuuteen elintarvikeketjun arvonalisästä. Maataloustuotannon alkukustannuksien noustessa, heikentää epäsuhta entisestään alkutuotannon asemaa elintarvikeketjussa ja vaarantaa se myös koko maataloussektorin kestävyyttä. (Kilpailu- ja kuluttavavirasto 2013.)

5.1.4 Private label -tuotteet

Kaupan omat merkit, eli ”Private label- tuotteet, ovat kaupan omia itse valmistavia tuotteita, jotka kilpailevat merkkituotteiden kanssa. Tuotemerkkejä ovat esimerkiksi S-ryhmän Rainbow ja Coop sekä K-ryhmän K-menu tai Pirkka. (Yli-Viikari 2024.) Tuotteissa käytetyt raaka-aineet hankitaan samalta myllyltä tai teurastamolalta, mistä muutkin merkkituotteet voivat tulla, erona on vain, että tuotteet myydään selkeästi halvemmalla, joka luo hintapainetta koko toimitusketjuun (Kinnunen 2006). Matalat hinnat pakottavat kilpailijat laskemaan omien tuotteidensa hintoja aina miinuskatteelle asti tai vain vetäytymään kilpailusta pois. Halvemmalla myydyin tuotteen hinnan alennus ohjataan ketjua pitkin alaspäin teollisuudelle sekä alkutuotannolle. (Finnwatch 2013.)

Private label -tuotteilla kauppa asettaa itselleen kaksoisroolin, jonka avulla se pystyy parantamaan omaa kilpailuasemaansa elintarvikemarkkinoilla. Ostajan roolin lisäksi kaupalle syntyy myös kilpailijan rooli, koska private label -tuotteet kilpailevat brändituotteita vastaan. Ostajan roolin avulla kauppa saa brändituotteilta kilpailu asemaansa hyödyttävää tietoa, kuten brändituotteiden määrät ja hinnat hyvissä ajoin ennen kuin joutuu miettimään omaa tuotantonsa myyntiä. (ETL 2020.) Kaksoisrooli vahvistaa entisestään jo kaupan vahvaa asemaa ruuan elintarvikeketjussa. Kauppa pystyy polkemaan brändituotteiden hintoja alaspäin omalla hintakilpailullaan, jonka takia teurastamot ovat pakotettuja laskemaan omia ostohintojaan myös maataloustuottajille. Eli kaupan private label -tuotteiden hintapeli ei vaikuta pelkästään teurastamoille maksettavaan hintaan, vaan myös tuottajahintoihin teurastamoiden välityksellä. (Maaseudun Tulevaisuus 18.3.2025.)

Private label -tuotteiden suosio on ollut tasaisessa kasvussa siitä asti, kun ne ovat markkinoille saapuneet. Vuonna 2020, kaikista Suomen päivittäistavarakaupoista tehdyistä ostoksista noin 25 % oli kaupan omia private label -tuotteita (Päivittäistavara Ry 2020). Alla olevasta kuvasta 3. näemme koko muun Euroopan private label -tuotteiden osuudet vähittäistavarakaupan myynneistä vuonna 2024. Private label -tuotteiden on arvioitu kattavan keskimäärin 39 % koko Euroopan vähittäistavaramyynneistä, suurimpina private label -tuotteiden kuluttajina ollessa Sveitsi 51,6 % (2023 data), Espanja 45,6 % ja Alankomaat 45,2 % (PLMA, 2025).

Kuva 3 Private label -tuotteiden osuus myynneistä Euroopassa vuonna 2024 (PLMA, 2025)

Private label -tuotteet ovat halvempi vaihtoehto kuluttajille, jonka johdosta tuotteiden suosio on luultavimmin noussut niin paljon. Private label -tuotteiden suosion kasvaessa on niiden toimitusketjujen läpinäkyvyydestä ja eettisyydestä alettu puhua myös enemmän. Private label -tuotteiden selkeästi muita tuotteita halvempi hinta on herättänyt huomiota ja niiden toimitusketjuja onkin aloitettu

tutkia. Kansalaisjärjestö Finnwatch suoritti tutkimuksen sekä S-ryhmän, että K-ryhmän myynnissä olevista private label tonnikalapurkkien toimitusketjujen eettisyydestä. Tutkimuksessa selvisi, että tonnikalaa tuotetaan Thaimaassa, naapurimaista tulleiden siirtotyöntekijöiden avulla, joiden ihmisoikeuksia poljetaan alas useilla eri tavoilla. Merkittävimmät ihmisoikeusloukkaukset olivat lapsityövoiman käyttö, liian alhaiset palkat ja työturvallisuus puutteellisuus. (Finnwatch 2013.) S-ryhmällä on ollut myös oma suurempi kohu omissa elintarviketoimitusketjuissaan, kun se huomasi Xtra private label tomaattisäilykkeiden alkutuotannossa olleen lukuisia ihmisoikeusrikkomuksia (S-ryhmä 2019).

5.2 Vähittäiskaupan pitkät sopimukset

Alkuvuonna 2025, Suomen ruokakaupoissa huomattiin uusi ilmiö, kun lihaosaston jauheliha hyllyt nuokkuivat tyhjinä. Yhtenä suurimpana syynä voidaan pitää maitotilojen odotettua suuremman määrän väheneminen. Nautatiloja määrä vuonna 2020 oli 9 780, kun taas vuonna 2024 tilojen määrä oli tippunut kolmanneksen, 6 580. (Maaseudun Tulevaisuus 13.3.2025.) Vaikka tuotanto on laskenut, on naudanlihan kulutus pysynyt samoissa lukemissa ja jopa hieman noussut. Maitotilojen vähenemistä selittää kaupan kanssa tehdyt pitkät sopimukset. Tuottajahinta on laahannut jo useamman vuoden, jonka johdosta nautatilojen määrä ei ole voinut kuin vain laskea, sillä tuotanto ei ole ollut kannattavaa. (Maaseudun Tulevaisuus 18.3.2025.)

Pitkät sopimukset ja vähittäistavarakaupan suljettu kauppa pitävät hinnat liian alhaisina. Vaikka tuotteet loppuisivatkin kaupoista ei sopimushintoihin ole tullut muutoksia. Tämän takia kysyntä ja tarjonta eivät kohtaa tuottajan ja myyjän välillä, jolloin markkinatalous ei ole myöskään vapaata. (Maaseudun Tulevaisuus 28.3.2025.) Vähittäistavarakaupat eivät halua avata omia sopimuksiaan, jotta saavat pidettyä kilpailijansa aisoissa (Maaseudun Tulevaisuus 24.3.2025). Keskon sekä S-ryhmän vastaukset jauhelihapulaan ovat olleet samanlaiset mitä vähittäiskauppa on jo tehnyt vuosia, eli heidän mukaansa sopimukset ovat sidottuja, joihin ei voi tehdä muutoksia, mutta teurastamot ja muut teollisuuden kumppanit ovat vapaita neuvottelemaan tuottajien kanssa uusista hinnoista ja voivat kilpailla keskenään (Maaseudun Tulevaisuus 28.3.2025).

Lihatutuotannon hinnat ovat vain nousseet viimeisten vuosikymmenten aikana, joka on myös nostanut lihan hintaa koko Euroopassa, pois lukien Suomea. Irlannissa naudanlihan hinta on noussut pelkästään alkuvuoden (2025) aikana noin 10 %, Saksassa noin 2 % ja Ruotsissa noin 4 % kun taas Suomessa hinta on laskenut noin 0,5 %. Kaiken nousun ja laskun lisäksi Suomen lähtöhinta on myös noin 13,5 % muita aiempia mainittuja maita alhaisempi. Naudanlihassa hintaero ei ole ollut edes suurinta, vaan suurin hintaero on lehmän lihan kohdalla. Muualla EU:ssa lehmän lihasta maksetaan noin 40 % suurempaa hintaa kuin Suomessa. (Maaseudun Tulevaisuus 27.1.2025, Maaseudun Tulevaisuus 17.2.2025.)

Vaikka kriteerit kotimaiselle tuotannolle ovat yksiä maailman tiukimmista, maksetaan lihoista Euroopan alhaisimpia hintoja (Maaseudun Tulevaisuus 24.3.2025). Pitkät sopimukset mahdollistavat vähittäistavarakaupalle sekä teollisuudelle alhaisten hintojen pitämisen sekä myös mahdollisuuden laskea hintoja entisestään. Samaan aikaan kun muualla Euroopassa lihan hinta on noussut, on Atria, yksi johtavista lihataloista koko Suomessa, laskenut omia tuottajahintojaan. (Maaseudun Tulevaisuus 22.1.2025.)

Lihatuotannon vähentyminen Suomessa liian alhaisten hintojen takia, on alkanut tuottaa kaupalle ja teollisuudelle myös ongelmia. Koska lihaa ei yksinkertaisesti ole tarpeeksi täyttääkseen tämänhetkistä kysyntää, on ainoa vaihtoehto ostaa lihaa ulkomailta, jossa hinta on jo valmiiksi Suomen tasoa korkeampaa ennen kuin siihen on ehditty edes lisätä kuljetuksesta koituvia kuluja. Kaiken lisäksi, liha on tuotettu täysin eri eettisillä kriteereillä kuin Suomen lihatuotannossa. (Maaseudun Tulevaisuus 18.3.2025.) Maa- ja metsätaloustuottajien keskusliiton (MTK) toinen puheenjohtaja, sekä lypsykarjatilallinen Tero Lahti on kommentoinut Suomen lihatuotannon tämän hetken tilannetta kestävämmäksi ja että kauppojen tulisi avata omia sopimuksiaan, jotta markkinat pääsisivät vapaaseen markkinatalouteen ja lihatuotannon alkaisi taas elpyä (MTK 29.2.2024, Maaseudun Tulevaisuus 24.3.2025).

5.3 Ilmastonmuutos

Ilmastonmuutoksen tuoma epävarmuus sääolosuhteisiin, on aiheuttanut suurta vaikutusta myös maataloustuotannossa. Ilmastonmuutoksen tuomat sään ääri-ilmiöt ja nopeat vaihtelut ovat lisääntyneet aiheuttaen tuhoja viljelykasvien kasvukauteen, lisää satotappioiden riskejä ja pakotta maataloustuottajat sopeutumaan uusiin viljelymenetelmiin (Ilmatieteenlaitos 2011). Sään ääri-ilmiöihin lukeutuu helleaallot, kuivuus, rankkasateet, myrskyt, tulvat sekä maastopalot. Helteen tuoma kuivuus on vaikuttanut varsinkin Etelä-Euroopassa, joissa ympärivuotinen maataloustuotanto on vaikeutunut helleaaltojen takia. Pidempi lämmin aikakausi on taas auttanut Pohjois-Euroopassa pidentäen kasvukautta. (Milicevic 2023.) Pidemmän kasvukauden lisäksi, ilmastonlämpenemisen myötä kasvanut CO₂-pitoisuus ilmakehässä parantaa viljelykasvien resurssien käytön tehokkuutta (Olesen & Bindi 2002).

Vaikka alkutuotanto hyötyy Pohjois-Euroopassa ilmaston lämpenemisestä, on se vain lyhyen aikavälin etu. Kasvukasien liiallinen piteneminen tarkoittaa kuumempia ajanjaksoja kausien keskellä sekä suurempaa kuivuutta, joka yhdessä rankkasateiden kanssa vauhdittaa maaperän eroosiota. (European Environment Agency 24.9.2025.) Hyötyä ilmastonlämpenemisestä ei näy Etelä-Euroopassa, vaan ovat vaikutukset ainoastaan negatiivisia liian korkeiden lämpötilojen aiheuttaman kuivuuden ja sään ääri-ilmiöiden takia. Ilmastonlämpenemisen tuoman kuumuden, onkin ennustettu nostavan koko maapallon viljelyvyöhykettä kohti pohjoista pallonpuoliskoja noin 1200 km vuosisadan loppuun mennessä (Godde ym. 2021).

Ilmastonmuutoksen tuomat sään ääri-ilmiöt aiheuttavat myös taloudellista epätasa-arvoa maatalouden toimitusketjuissa. Sään ääri-ilmiöt ovat johtaneet heikompiin satoihin ja korkeampiin tuotantokustannuksiin, jotka vaikuttavat läpi maatalouden toimitusketjujen tuotteiden määrässä, laadussa sekä hinnoissa (European Environment Agency 09/2019). Ilmastonlämpenemisen tuoma lämpöstressi vaikuttaa negatiivisesti myös eläintuotannossa. Lämpöstressi voi vaikuttaa tuotteiden laatuun, kuten kanamunien kokoon tai niiden kuoren vahvuuteen, maidon rasvaprosenttiin sekä lihan väriin tai sen koostumukseen. Kaikki nämä tekijät vähentävät tuotteen houkuttavuutta asiakkaille, jolloin myyntimäärät vähenevät. (Bernabucci ym. 2002.) Mikäli tuotteen laatu heikkenee liikaa, sitä ei voida enää päästää markkinoille, sillä se ei täytä Euroopan unionin tai Suomen valtion elintarvikkeille asettamia laatuvaatimuksia (Godde ym. 2021). Tällaisessa tilanteessa maataloustuottajat eivät saa myyntituloja valmistamastaan tuotteesta, vaan joutuvat itse vastaamaan aiheutuneesta taloudellisesta tappiosta.

5.4 Maatalouspolitiikka

5.4.1 Suomen sekä EU:n maataloustuki muutokset

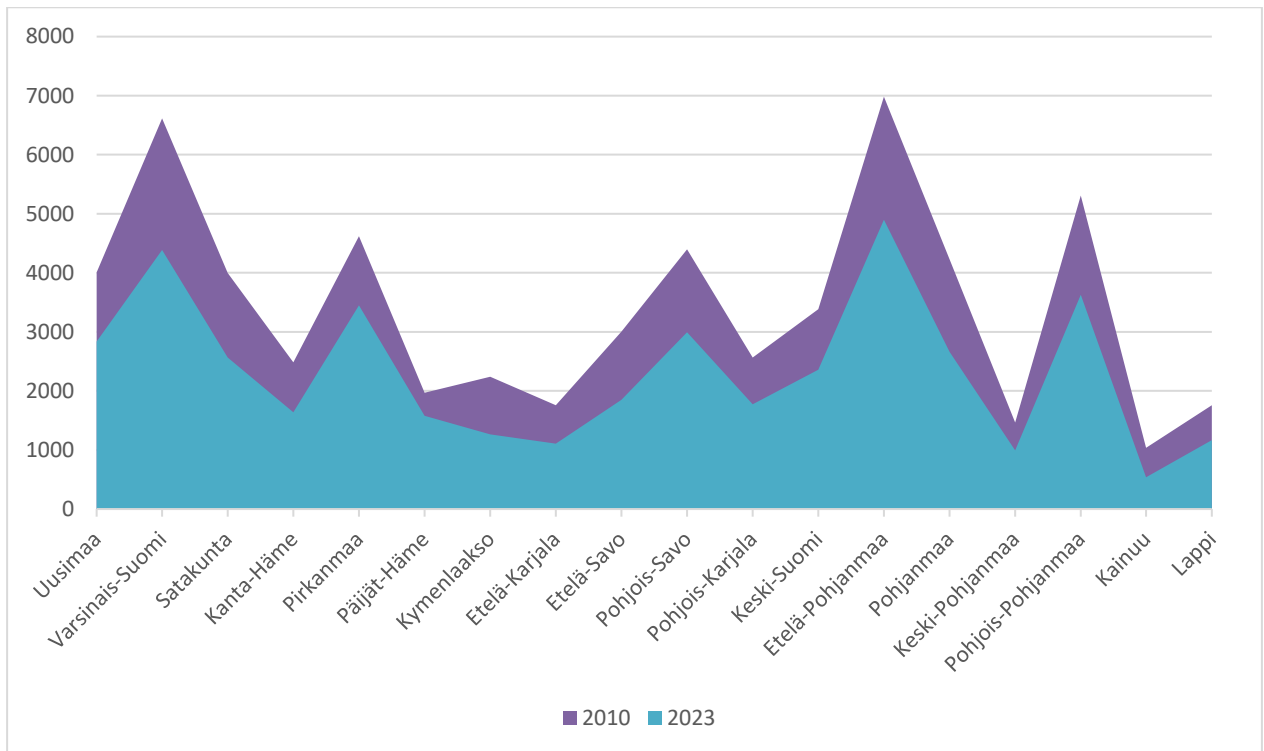
Elintarvikkeiden hintamarginaalin yhtenä nousu tekijänä on pidetty jo pitkään Euroopan Unionin määrittelemää yhtenäisempää maatalouspolitiikka muutosta (Common Agricultural Policy, CAP), jossa maataloustuottajien saamat hintatuet on korvattu suorilla tuilla. Suoran tuen idea on se, että maataloustuottajille maksetaan kiinteä summa, riippumatta siitä myytiinkö tuotteita, kuinka paljon tai millä hinnalla eteenpäin maatalouden toimitusketjuissa. (MTT Taloustutkimus 2008.) Suoran tuen määrä on kaikille yleistä tietoa, jonka takia elintarvikeketjussa seuraavana olevat teollisuuden sekä kaupan ostajat ovat voineet käyttää tietoa hyväkseen vaatien vielä alhaisempaa hintaa. Näin tuki pääsee teoriassa valumaan aina alkutuotannolle tarkoitettua avusta, elintarviketeollisuuden ketjun muihin osiin. Elintarvikeketjun hinnanmuodostuminen on kuitenkin hyvin monimutkainen sekä moniosainen prosessi, joten tuen valumista ei voida suoraan todistaa. (Kuosmanen ym. 2009.)

Euroopan unionin yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) uudistus on paitsi monimutkaistanut tukijärjestelmiä, niin on se myös lisännyt tuottajien välistä eriarvoisuutta ohjaamalla tukia enemmän suuremmille maataloille. CAP-uudistuksen muita vaikutukset ovat osaltaan vaikuttaneet maatalojen määrän vähenemiseen, joka vuosien 2005 ja 2020 välillä oli noin 37 % koko EU:ssa (Eurostat 2020).

Euroopan Unionin CAP uudistus on tukiasioiden vaikeuttamisen lisäksi eriarvoistanut tuottajia, ohjaten EU:n tukia enemmän suurempia maataloja kohti. CAP uudistuksen luomaa epätasa-arvoa tuottajien välillä sekä sekavaa tukijärjestelmää, voidaan pitää yhtenä syyppäänä euroalueen maatalojen vähenemisen, kun maatalojen määrä laski 37 % vuodesta 2005, vuoteen 2020 (Eurostat 2020).

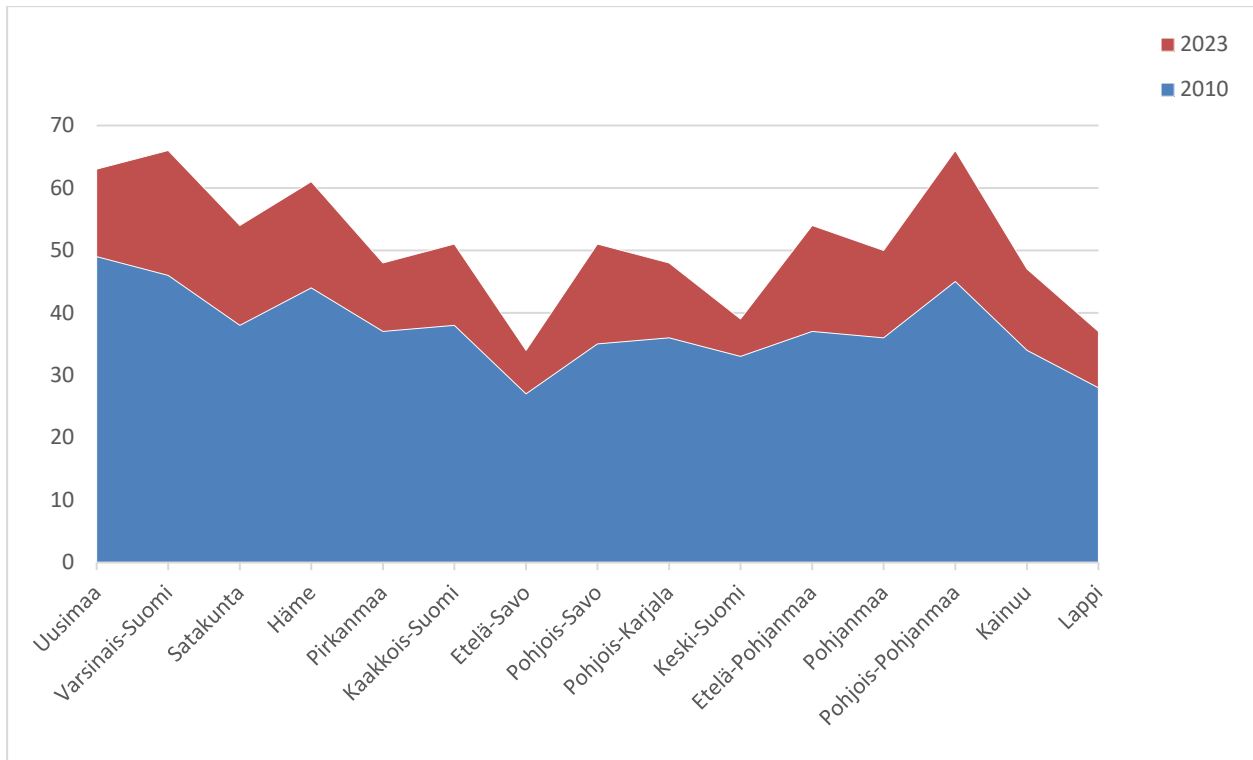
5.4.2 Maataloudessa tilojen kokojen vaikutus (EU)

Maataloustilojen määrässä on havaittu laskevaa trendiä jo useampi vuosi putkeen. Euroopassa yleisimmät, eli pienet maatilat 5 hehtaari ja alle, ovat alkaneet muodostua kannattomaksi ja on niitä aloitettu lopettaa (Euroopan parlamentti, 2020). Alla olevasta kuviosta 4. näemme miten maatalojen määrä on laskenut Suomessa, kunnasta riippuen noin 20–30 % tarkastelujakson aikana.

Kuva 4 Maatalojen määrä vuosina 2010 ja 2023 (LUKE)

Lopettaneita tiloja on aloitettu yhdistää joko myymisen tai sukupolvenvaihdoksen yhteydessä. Tilan pellot myydään yleensä eteenpäin kahdesta syystä. Kun tilaa ei pysty enää itse hoitamaan esimerkiksi vanhan iän takia, tai aiemmin mainitun, kun tilan ylläpito ei ole enää kannattavaa. Lopettaneiden tilojen peltoja, on myös vuokrattu paljon eteenpäin viime vuosina. (LUKE, 2021.) Eli vaikka maatalojen lukumäärä on vähentynyt, maatalousmaan käyttö ei ole suoranaisesti laskenut, vaan peltoala on keskittynyt yhä harvempien, suurempien tilojen omistukseen, jonka näemme alla olevasta kuviosta 5.

Kuva 5 Käytössä oleva keskimääräinen maatalousmaa ha/tila vuosina 2010 ja 2023 (LUKE)

Mitä pienemmät maatila koot, sitä vähemmän tuottajilla on neuvotteluvoimaa elintarvikeketjussa (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2013). Eli neuvotteluvoiman kannalta on hyvä, että tilat ovat alkaneet keskittyä suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Lopettaneiden tilojen peltomaat on saatu myytyä tai vuokrattua eteenpäin vielä ilman suurempia ongelmia. Tällä hetkellä Suomessa olevasta maatalousmaasta vajaa puolet, noin 45 %, on nurmikasvituotantoa eli eläintuotannolle tarkoitettua rehuuotantoa. Lihatuotannon supistuessa myös rehutarve vähenee, mikä voi johtaa siihen, että osa maatalousmaasta vapautuu muuhun viljelykäyttöön tai vaihtoehtoisesti kokonaan maataloustuotannosta poikkeavaan maankäyttöön, kuten metsitykseen, energiakasvien viljelyyn tai poistua kokonaan maataloustuotannosta esimerkiksi uusien asuinrakennuksien rakentamiseen. (LUKE 2021.) Mikäli peltomaat alkavat siirtyä maatalouden ulkopuolelle, on se iso uhka Suomen huoltovarmuudelle. Peltoalueet vähenevät ja ruokajärjestelmä on enemmän riippuvainen tuonnista (mmm, 2022).

5.4.3 Suomen kriteerit ruuan laadulle vs muu Eurooppa

Suomen kuuluessa EU:n, on sillä velvollisuudet täyttää EU:n asettamat valmistuksen laatukriteerit omassa maataloustuotannossa. Laatustandardit määräytyvät EU:n CAP:n ohjelman mukaan, joita Suomen maatalous noudattaa lähes täydellisesti. Maantieteellisen sijainnin, sekä muiden erityisolosuhteiden, kuten pitkien etäisyyksien ja pienien tilojen johdosta, on Suomen valtio asettanut omalle

tuotannolle useita muita laatuvaatimuksia, jotka ovat EU:n kriteereistä selkeästi tiukempia. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat Suomen oma salmonellavalvonta, tiukempi säätely kasvinsuojeluaineiden käytössä sekä antibiootti vapaa sianlihatuotanto (Sikava-terveysohjelma). (Lonka 2023, Ruokavirasto 2023.) Tiukemmat laatuvaatimukset Suomalle on ollut strateginen kilpailupäätös, koska aiemmin muita EU:n maita halvemmalla hinnalla kilpailu ei ole ollut mahdollista (Marttila 2022).

Jatkuvasti tiukentuvat kriteerit ovat hyväksi, jotta ruualla voidaan varmistaa korkein mahdollinen laatu, mutta se pakottaa tuottajat myös kuluttamaan enemmän resursseja tuotantoonsa puskiensa tuotteidensa hinnan ylös tai pahimmassa tapauksessa katteet vielä pienemmiksi (Valtioneuvosto 2023). Vähittäiskaupalla on avaimet reiluun markkinatalouteen Suomen maatalouden toimitusketjuissa, valtavan markkina-asemansa johdosta, mikäli se alkaa avata omia sopimuksiaan ja samalla myös lyhentää kyseisten sopimusten kestoja toimitusketjuissa. Näin nousseisiin tuotantokustannuksiin voidaan reagoida nopeammin. (Maaseudun Tulevaisuus 18.3.2025.) Jotta Suomen huoltovarmuus pysyisi ja kotimaisesti sekä korkealla laadulla tuotettuja elintarvikkeita saataisiin varmasti jatkossakin kauppoihin, on vaihtoehtoisiksi ehdotettu kaupan omien katteiden laskemista, tasaisempaa riskien kantamisen jakoa toimitusketjuissa sekä koko ruokajärjestelmän taloudellisen kestävyuden vahvistamista. (Tallontire ym. 2011, Maaseudun Tulevaisuus 18.3.2025).

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia maatalouden toimitusketjujen sisältä löytyvää epätasa-arvon tekijöitä sekä analysoida mitkä tekijät voivat lisätä tätä epätasa-arvoa. Tutkimuksen alussa määritettiin mitä epätasa-arvo toimitusketjuissa on ja miten se voi ilmetä. Tutkimustulosten perusteella maatalouden toimitusketjuissa esiintyvä epätasa-arvo on voitu tiivistää kolmeen pää luokkaan, joissa epätasa-arvoa ilmenee selkeästi eniten. Luokat ovat epäoikeudenmukainen hinnoittelu, epätasapainoinen kaupankäynti ja riittämätön korvaus tehdystä työstä. Merkittävin yhdistävä tekijä kaikilla kolmelle on neuvotteluvoiman epäsuhta vähittäiskaupan ja tuottajien välillä, joka on seurausta markkinoiden rakenteellisesta keskittymisestä ja yksittäisten suurten kauppaketjujen kuten S-ryhmän ja K-ryhmän vahvistuneesta asemasta. (Chen ym. 2022, Hukari 2024.)

Koska asia on tutkimustasolta uudehko, ei siitä ole ehtinyt muodostua vielä laajaa kirjallisuuspohjaa tai vakiintuneita tutkimusperinteitä. Tämän vuoksi osa käytetyistä lähteistä edellyttää erityistä lähdekriittisyyttä. On tärkeää huomioida, että osa aihetta käsittelevästä aineistosta on tuotettu kyseisen alan toimijoiden tai heidän sidosryhmiensä toimesta, mikä saattaa vaikuttaa esitetyn tiedon puolueettomuuteen. Tutkimuksessa olen pyrkinyt hyödyntämään pääsäännöllisesti neutraalisti sekä kriittisesti asiaa käsitteleviä lähteitä, jotta tutkimustulokset perustuisivat mahdollisimman objektiiviseen ja luotettavaan tietoon. Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut tuottaa mahdollisimman tasapainoinen ja tieteellisesti tarkka kokonaiskuva tämän hetken tuottajien ja kaupan välisestä epätasa-arvosta maatalouden toimitusketjuissa.

Tulokset osoittivat alkutuotannon huomattavasti heikomman mahdollisuuden siirtää nousevia tuotantokustannuksia eteenpäin kohti kuluttajia maatalouden toimitusketjuissa, verrattuna muuhun elintarviketeollisuuteen ja vähittäiskauppaan. Pitkien sopimusten ja alhaisen neuvotteluvoiman johdosta alkutuotanto on yleensä pakotettu pitämään oma hintansa alhaisena, myös silloin kuin alkutuotannon kustannukset ovat nousseet. (Busch & Spiller 2016, PTT raportteja 230 2011.) Juuri tämä ilmiö korostui Covid-19 pandemian ja energiakriisin aikana, kun alkutuotannon tuotantokustannukset, kuten polttoaineiden, lannoitteiden ja rehujen hinnat nousivat merkittävästi, samalla kun tuottajille maksettava hinta pysyi samana. Heikomman neuvottelu asemansa johdosta, alkutuotannolla on yleensä hyvin alhaiset mahdollisuudet vaikuttaa sopimusehtoihin tai elintarvikkeiden hintatasoon, jonka takia alkutuotanto joutuu kantamaan suurimman osan nousseiden tuotantokustannuksien riskistä, ilman mahdollisuutta saada siitä oikeutettua korvausta.

Epätasaisen tulonjakautumisen lisäksi tutkimus nosti esiin toimitusketjujen rakenteellisen läpinäkymättömyyden. Tämä rakenteellinen ongelma vaikeuttaa reilun arvonjakautumisen toteutumista ja muodostaa kuluttajahinnan siten, että kuluttajilla ei ole mahdollisuutta arvioida, mikä osuus tuotteen hinnasta lopulta päätyy alkutuottajille. Tämä on erityisen ongelmallista, sillä tutkimukset osoittavat, että kuluttajat ovat entistä valmiimpia maksamaan enemmän kotimaisesta ja lähellä tuotetusta ruoasta, mikäli he voivat varmistua siitä, että tuottajat saavat työstään kohtuullisen korvauksen (Busch ja Spiller 2016).

Toimitusketjujen läpinäkymättömyyteen ja arvonmuodostuksen epäselvyyteen liittyvät myös private label -tuotteiden, eli kaupan omien merkkien, lisääntyminen. Private label -tuotteiden yleistymisen on vahvistanut vähittäiskauppojen neuvotteluvoimaa entisestään, sillä kaupat toimivat samanaikaisesti sekä ostajina että valmistuttajina, mikä antaa niille mahdollisuuden hallita hintatasoa ja tuotantoehtoja omien etujensa mukaisesti. Tässä tilanteessa alkutuottajat joutuvat usein kilpailuttamaan tuotantoaan tiukoissa sopimusehdoissa ilman mahdollisuutta vaikuttaa tuotteen lopulliseen hinnoitteluun tai markkinointiin. Lisäksi private label -tuotteiden valmistuksessa voidaan hyödyntää sekä kotimaista että ulkomaista raaka-ainetuotantoa, mikä saattaa aiheuttaa epäselvyyttä ja väärinkäsityksiä kuluttajien keskuudessa tuotteen alkuperästä ja tuotantotavoista. Näin private label -järjestelmät voivat lisätä toimitusketjun sisäistä epätasa-arvoa ja edelleen hämärtää kuluttajien käsitystä siitä, kuka toimitusketjussa hyötyy eniten tuotteesta maksetusta hinnasta.

Tutkimus nosti esiin myös poliittisten sekä taloudellisten rakenteiden merkittävyyden epätasa-arvon muodostumisessa maatalouden toimitusketjuissa. Euroopan unionin yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) uudistuksilla oli tarkoitus auttaa alkutuottajia ja tasoittaa tuotannon välisiä eroja. Uudistukset ovat kuitenkin ohjanneet maataloustukia entistä enemmän suuremmille tiloille, laittaen pienemmät tilat aikaisempaa suurempaan ahdinkoon. Tukimuutos on siis aiheuttanut suurempaa eriytymistä tilojen välillä ja madaltanut pienempien tilojen toimintakelpoisuutta sekä kannattavuutta. Kehitys on johtanut maatalojen määrän vähenemiseen ja maatalousmaan keskittymiseen yhä harvemmillä toimijoilla, mikä pitkällä aikavälillä voi heikentää elintarvikehuoltovarmuutta. (LUKE 2021, mmm 2022.)

Kokonaisuudessaan tutkimustulokset osoittavat, että maatalouden toimitusketjujen epätasa-arvo on moniulotteinen ja systeeminen ongelma, joka ei synny yksittäisistä tekijöistä, vaan on seurausta useiden rakenteellisten ja markkinaehtoisten mekanismien yhteisvaikutuksesta. Jatkotutkimusta tarvitaan erityisesti konkreettisten keinojen kehittämiseksi epätasa-arvon vähentämiseksi, kuten sopimuskäytäntöjen läpinäkyvyyden parantamiseksi, alkutuottajien neuvotteluvoiman vahvistamiseksi ja reilumpien arvonjakomallien edistämiseksi koko toimitusketjun tasolla.

LÄHTEET

- Arovuori, K. Karikallio, H., & Pyykkönen, P. (2011) Voimasuhteiden kehitys Suomen ruokamarkkinoilla. PTT raportteja 230
- Adam M. Komarek, Alessandro De Pinto, Vincent H. Smith, (2020) A review of types of risks in agriculture: What we know and what we need to know. *Agricultural Systems*, Volume 178, 2020, 102738.
- Bernabucci, U. Lacetera, N. Ronchi, B., & Nardone, A. (2002) Effects of the hot season on milk protein fractions in Holstein cows. *Animal Research*, University of Tuscia, Italy. <<https://animres.edpsciences.org/articles/animres/abs/2002/01/03/03.html>> Haettu 18.4.2025
- Björkroth, T. Frosterus, H. Kajova, M., & Palo, E. (2013) Alkutuotantoselvitys, Mitkä tekijät vaikuttavat alkutuotannon kilpialuolosuhteisiin? Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityksiä 2/2013.
- Bowon, K. (12.4.2018) Agricultural Value Creation through Effective Supply Chain Management. KAIST Business School, Korea. Haettu 1.4.2025
- Bruyninckx, H. (9/2019) Climate change threatens future of farming in Europe. European Environment Agency. <<https://www.eea.europa.eu/highlights/climate-change-threatens-future-of>> Haettu 14.4.2025
- Bukeviciute, L., Dierx, A., Ilzkovitz, F., & Roty, G. (2009). *Price transmission along the food supply chain in the European Union*. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.57987> Haettu 28.3.2025
- Busch, G., & Spiller, A. (2016) Farmers share and fair distribution in food chains from a consumer's perspective. *Journal of Economic psychology* 55 (2016) 149-158.
- Chen, L., Lee, H. L., & Tang, C. S. (2022). Supply chain fairness. *Production and Operations Management*, 31(12), 4304–4318. <https://doi.org/10.1111/poms.13849>
- DigiSarka 2022, viljelyn vaiheet. <[Viljelyn vaiheet - DigiSarka](#)> Haettu 11.3.2025
- Elintarvikeliitto (2020) Private label -tuotteet ja niiden rooli elintarvikemarkkinoilla. <[Private label - tuotteet ja niiden rooli elintarvikemarkkinoilla - Uutishuone - ETL](#)> Haettu 20.4.2025
- Elitzak, H. (1996) Food Cost review, 1996. USDA, Agricultural economic report no. 761. <[Food Cost Review, 1996](#)> Haettu 2.4.2025
- Essabbar, D., Zolghadri, M., & Zrikem, M. (2020) A framework to model power imbalance in supply chains: Situational analysis. *Asia Pasific Management Review*, 25 (2020), 156 – 165.
- Eurostat (2025) Farm indicators by legal status of the holding, utilized agricultural area, type and economic size of the farm and NUTS 2 region. Eurostat, Euroopan Unioni <[Statistics | Eurostat](#)> Haettu 20.3.2025

- European Commission (2015), You are part of the food chain, Key facts and figures on the food supply chain in the European Union. EU Agricultural Markets Briefs Haettu 6.3.2025
- European Commission, (2009). The Evolution of Value-Added Repartition along the European Food Supply Chain (Brussels). < https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication16075_en.pdf>
- European Parliament (2020) Understanding farm structure. European Parliamentary research service. < [Understanding farm structure](#)>
- Eurostat (2020) Farm structure. Data Browser, Eurostat database. <[Statistics | Eurostat](#)> Haettu 21.4.2025
- Finnwatch (1/2013) Halvalla on hintansa. Kaupan omien merkkien tuotteiden vastuullisuus. <[untitled](#)>
- Godde, C. M., Mason-D’Croz, D., Mayberry, D. E., Thornton, P. K., & Herrero, M. (2021). Impacts of climate change on the livestock food supply chain; a review of the evidence. *Global Food Security, Vol. 28*, 100488.
- Harwood, J.L., Heifner, R., Coble, K., Perry, J., Somwaru, A., (1999). Managing Risk in Farming: Concepts, Research, and Analysis. Agricultural Economic Report No. 774. US Department of Agriculture, Economic Research Service
- Husfarm, Asha Jassel. (2024) <[Beyond the Field: The Economics of Storage and Logistics in Agriculture - HusFarm](#)> Haettu 12.3.2025
- Iakovou, E., Vlachos, D., Achillas, C., & Anastasiadis, F. (2012). A methodological framework for the design of green supply chains for the agrifood sector. Working paper.
- Ilmatieteenlaitos (2011). Suomen luonnosta riippuvaisten elinkeinojen sopeuduttava ilmastomuutokseen. < <https://www.ilmatieteenlaitos.fi/tiedote/447785>> Haettu 10.4.2025
- Jørgen E. Olesen, Marco Bindi. (2002) Consequences of climate change for European agricultural productivity, land use and policy, European Journal of Agronomy, Volume 16, Issue 4, 2002, Pages 239-262, ISSN 1161-0301.
- Kinnunen, J. (2006) Siirtykö elintarviketuotanto Suomesta Venäjälle. Northern Dimension Research Centre, Lappeenranta University of Technology. <[Microsoft Word - 20060608_julkaisu32_r.doc](#)>
- Kivistö, J. (30.11.2009) Elintarvikkeiden hintakehitys Suomessa. Euro & talous, 4. Suomen pankin kirjasto Haettu 20.2.2025
- Kuosmanen, T. (2008) Maataloustuen vaikutus elintarvikkeiden hintamarginaaleihin ja hinnanmuodostukseen. MTT Taloustutkimus.
- Kuosmanen, T. Niemi, J., & Sipilä, T. (2009) Maataloustuen ja tuottavuuden vaikutukset elintarvikkeiden hintamarginaaleihin ja hinnanmuodostukseen. MTT < [MTT Kasvu 3, 2009 47 s.](#)> Haettu 20.2.2025

- Laanti, P. (2018) S-Ryhmän vähittäiskaupan hinnanalennukset. Pro gradu- tutkielma, Itä-Suomen yliopisto
- Lahti, T. (2024) MTK:n Lahti: Työryhmä etsii ratkaisuja naudatilojen talouteen. Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto MTK r.y < [MTK:n Lahti: Työryhmä etsii ratkaisuja naudatilojen talouteen - MTK](#)> Haettu 20.4.2025
- Lee, H.L., Padmanabhan, V., Whang, S., 1997. Information distortion in a supply chain: the bullwhip effect. Management Science 43 (4), 546–558.
- Lonka, H. (2023) Food safety and quality management in Finland. Laurea Ammattikorkeakoulu. < [Food safety and quality management in Finland | Laurea Journal](#)> Haettu 22.4.2025
- LUKE (2021) Maatilojen lukumäärä vähenee, mutta maatalousmaa säilyy käytössä. <[Maatilojen lukumäärä vähenee, mutta maatalousmaa säilyy käytössä | Luonnonvarakeskus](#)> Haettu 20.4.2025
- LUKE (2024) Käytössä oleva maatalousmaa muuttujina Maakunta, Muuttuja, Laji ja Vuosi. Tilastotietokanta, LUKE < [Käytössä oleva maatalousmaa muuttujina Maakunta ja Vuosi. Tiloja \(kpl\), KÄYTÖSSÄ OLEVA MAATALOUSMAA YHTEENSÄ.. PxWeb](#)> Haettu 21.4.2025
- Maa- ja metsätalous-ministeriö (2022) Maatalouden huoltovarmuuspaketti < [Huoltovarmuus - Maa- ja metsätalousministeriö](#)> Haettu 21.4.2025
- Maaseudun Tulevaisuus (1.12.2023) Energiamarkkinoiden muutokset heijastuvat laajasti maatalouteen ja maaseutuun <[Energiamarkkinoiden muutokset heijastuvat laajasti maatalouteen ja maaseutuun - Mielipide - Maaseudun Tulevaisuus](#)> Haettu 24.3.2025
- Maaseudun Tulevaisuus (14.3.2025) Tästä jauhelihapula johtuu. < [Tästä jauhelihapula johtuu - Maatalous - Maaseudun Tulevaisuus](#)> Haettu 31.3.2025
- Maaseudun Tulevaisuus (17.2.2025) Naudanlihan hinta kipuaa yhä ylemmäs, mutta ei Suomessa. < [Naudanlihan hinta kipuaa yhä ylemmäs, mutta ei Suomessa - Maatalous - Maaseudun Tulevaisuus](#)> Haettu 20.4.2025
- Maaseudun Tulevaisuus (18.3.2025) Tyhjät jauhelihahyllyt: Kauppa saa syyttää itseään vaikeasta tilanteesta, naudanlihatuottaja arvioi. < [Tyhjät jauhelihahyllyt: Kauppa saa syyttää itseään vaikeasta tilanteesta, naudanlihatuottaja arvioi - Maatalous - Maaseudun Tulevaisuus](#)> Haettu 31.3.2025
- Maaseudun Tulevaisuus (21.1.2025) Kaupan tingittävä omista katteistaan. < [Kaupan tingittävä omista katteistaan - Uutiset kotimaasta ja maailmalta - Maaseudun Tulevaisuus](#)> Haettu 20.4.2025
- Maaseudun Tulevaisuus (22.1.2025) Atria laskee sianlihan tuottajahintaa jo kolmannen kerran lyhyen ajan sisään. < [Atria laskee sianlihan tuottajahintaa jo kolmannen kerran lyhyen ajan sisään - Maatalous - Maaseudun Tulevaisuus](#)> Haettu 20.4.2025
- Maaseudun Tulevaisuus (24.3.2025) MTK:n lääke jauhelihapulaan: *Sopimukset auki, tuottajien mitta on nyt täynnä”. < [MTK:n lääke jauhelihapulaan: "Sopimukset auki, tuottajien mitta on nyt täynnä" - Maatalous - Maaseudun Tulevaisuus](#)> Haettu 13.4.2025

- Maaseudun Tulevaisuus (27.1.2025) Naudanlihan hinta noussut poikkeuksellisen korkealle Euroopassa – Suomessa tuottajahinta ei ole liikahtanutkaan. < [Naudanlihan hinta noussut poikkeuksellisen korkealle Euroopassa – Suomessa tuottajahinta ei ole liikahtanutkaan - Maatalous - Maaseudun Tulevaisuus](#)> Haettu 20.4.2025
- Maaseudun Tulevaisuus (28.3.2025) Jauhelihapula jatkuu ja paine kasvaa: Kesko ja S-ryhmä avaavat vihdoon suunsa. < [Jauhelihapula jatkuu ja paine kasvaa: Kesko ja S-ryhmä avaavat vihdoin suunsa - Maatalous - Maaseudun Tulevaisuus](#)> Haettu 31.3.2025
- Marttila, J. (2022) Green Deal and Finnish agriculture. Maa- ja metsätaloustuottajien keskusliitto (MTK). < [Green Deal and Finnish agriculture - MTK](#)>
- Milicevic, V.(2023). Research for AGRI Committee: The impact of extreme climate events on agricultural production in the European Union. < [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2023\)733115](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2023)733115)> Haettu 10.4.2025
- MTK (2021) Valtaosa suomalaisista on valmis maksamaan enemmän kotimaisesta ruuasta jos hinnankorotus menee viljelijälle. Maa- ja metsätaloustuottajien keskusliitto. < [Valtaosa suomalaisista on valmis maksamaan enemmän kotimaisesta ruuasta jos hinnankorotus menee viljelijälle - MTK](#)> Haettu 21.4.2025
- Niche Agriculture <[Navigating the Supply Chain in Agriculture](#)> Haettu 3.3.2025
- PLMA (2025) European private label sales rose to 355 billion € last 'year'. Private Label Manufacturing Association International council <[European private label sales rose to 355 billion € last 'year' | PLMA](#)> Haettu 20.4.2025
- Pyykkönen, P. Lehtonen, H., & Koivisto, A. (2020) Maatalouden rakennekehitys ja investointitarve vuoteen 2020. PTT työpapereita 125.
- Päivittäistavarakauppa ry, (2025). Päivittäistavaramarkkinat Suomessa. < [Päivittäistavaramarkkinat - Päivittäistavarakauppa ry](#)> Haettu 9.4.2025
- Ruokavirasto (2023) Ehdollisuus – kasvinsuojeluainejäämät. < [Ehdollisuus – kasvinsuojeluainejäämät - Ruokavirasto](#)> Haettu 22.4.2025
- Ruokavirasto (2022) Ehdotus kustannusindeksien rakentamiseksi elintarvikealalle. <[Ehdotus kustannusindeksien rakentamiseksi elintarvikealalle - Elintarvikemarkkinavaltuutettu](#)> Haettu 24.3.2025
- Samoggia, A., & Beyhan, Z. (2022) Fairness-Enabling Practices in Agro-Food Chain. Department of Agriculture and Food Science, University of Bologna, Italy
- Siivonen, H. (2022) Kaupan toimialan tulevaisuusselonteko. Työ- ja elinkeinoministeriö, Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto MTK r.y < [Lausunto: Kaupan toimialan tulevaisuusselonteko - MTK](#)> Haettu 19.4.2025
- S-ryhmä (2019) S-ryhmä haluaa vaikuttaa ihmisoikeuksiin tomaattimurskan alkulähteillä. < [S-ryhmä haluaa vaikuttaa ihmisoikeuksiin tomaattimurskan alkulähteillä - S-ryhmä](#)> Haettu 20.4.2025

- Swinnen, J. Olper, A., & Vandevckde, S. (2021) From unfair prices to unfair trading practices: Political economy, value chains and 21st century agri-food policy. *Agricultural economics*.
- Tallontire, A., Opondo, M., Nelson, V., & Martin, A. (2011). Beyond the vertical? Using value chain analysis to understand gendered employment in agricultural value chains. *Agriculture and Human Values*, 28(1), 13–26.
- Tilastokeskus (12.9.2023) Polttonesteiden ja maakaasujen hinnat laskivat vuoden 2023 toisella neljänneksellä. <[Polttonesteiden ja maakaasun hinnat laskivat vuoden 2023 toisella neljänneksellä | Tilastokeskus](#)> Haettu 1.4.2025
- Tilastokeskus (13.3.2025) Sähkön ja polttonesteiden hinnat laskivat vuoden 2024 viimeisellä neljänneksellä vuoden takaiseen verrattuna. <[Sähkön ja polttonesteiden hinnat laskivat vuoden 2024 viimeisellä neljänneksellä vuoden takaiseen verrattuna | Tilastokeskus](#)> Haettu 1.4.2025
- Toivanen, K. (2017) Päivittäistavarakaupan Duopoli-asetelma Suomessa. Opinnäytetyö, Liiketalouden ja matkailun ala, Lahden ammattikorkeakoulu.
- Tsolakis, N.K., Keramydas, C.A., Aidonis, D.A. and Iakovou, E.T. (2017). Agrifood supply chain management: A comprehensive hierarchical decision-making framework and a critical taxonomy. *Biosystems Engineering*, Vol.120 No.1, pp. 47-64
- Valtioneuvosto, (2023) Maatalouden tulos- ja kehitysnäkymien parlamentaarisen arviointiryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston raportteja 2023:30. <[Maatalouden tulos- ja kehitysnäkymien parlamentaarisen arviointiryhmän loppuraportti](#)>
- Veijo Hukari, (2024) Kahden kauppa. Vähittäiskaupan keskittynyt kilpailutilanne Suomessa. Monografiaväitöskirja, Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö, Vaasan yliopisto.
- Vilani, L., Zanin, A., Lizot, M., Trentin, M. G., Afonso, P., & Lima, J. D. d. (2024). A Framework for Investment and Risk Assessment of Agricultural Projects. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(9), 378. <https://doi.org/10.3390/jrfm17090378>
- Vorley, B., Lundy, M., & Macgregor, J. (2009) Business models that are inclusive of small farmers. The Food and Agriculture Organization (FAO) of the United nations.
- Wang, X., & Disney, S.M. (2015) The Bullwhip effect: Progress, trends and directions. *European Journal of Operational Research*, Vol 250, issue 3, pp 691-701.
- Wikipedia (15.1.2025) Sijoitetun pääoman tuottoaste. <[Sijoitetun pääoman tuottoaste – Wikipedia](#)> Haettu 1.4.2025
- Yli-Viikari, M. (2024) Suomalaisen päivittäistavaran verkkokaupan vertailu ja kehitys. Tekniikan ja innovaatiojohtamisen koulutusohjelma, Pro Gradu -tutkielma, Vaasan yliopisto.
- Zitzmann, I., & Dobhan, A. (2018) Fairness in supply chains. In *Mobility in a Globalised World 2018*: University of Bamberg, Germany.